

Рудий Г. Я. Охорона і збереження пам'яток історії та культури в Україні (за матеріалами української періодики 1917–1941 рр.). — Київ : Інститут історії України НАН України, 2011. — 204 с.

Монографія Г. Я. Рудого продовжує цикл ґрунтовних праць автора, зокрема: «Преса Української держави: 1918» (1996), «Газетна періодика — джерело вивчення проблем української культури 1917–1920 рр. (2000), «Преса України 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти» (2005) та ін.

Звернення дослідника до складної джерелознавчої проблематики пов'язане з переосмисленням наукової вартості та значущості газетних джерел, які за радянської доби вважалися другорядними, а отже, з переоцінкою змісту історичних процесів, що відбувалися упродовж ХХ ст.

Книга складається з чотирьох розділів, назви яких логічно відтворюють структурно-змістове наповнення праці, — «Загальна характеристика періодичної преси України 1917–1941 рр. як історичного джерела з проблеми дослідження. Методика дослідження», «Охорона пам'яток історії культури в Україні (1917–1920 рр.): оцінка періодики», «Преса як джерело дослідження розвитку пам'яткоохоронної сфери в УСРР у 20-х рр. ХХ ст.», «Проблеми збереження історико-культурної спадщини України у 30-х — на початку 40-х рр.: за результатами аналізу матеріалів періодичних видань».

У першому розділі всебічно розглядаються основні аспекти теоретичних і науково-практичних засад монографії, наукові принципи роботи з матеріалами періодики, експертизи їхньої цінності, а також їхня класифікація і систематизація. Автор аргументовано доводить свою думку, що українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна тісно пов'язане з іншими науковими дисциплінами,

насамперед з історією України, історичним джерелознавством, архівознавством, бібліотекознавством, бібліографознавством, документознавством, текстологією, соціальними комунікаціями.

Г. Я. Рудий слушно зазначив, що ключова роль у дослідженні газетної періодики як джерела до вивчення проблем охорони пам'яток історії та культури в Україні 1917–1941 рр. належить аналітичній і синтетичній критиці газетних публікацій, їх кількісно-якісному аналізу, визначенню їх інформативного потенціалу.

Важливого значення в осмисленні сучасного суперечливого пам'яткоохоронного процесу в Україні набуває другий розділ монографії.

Автору вдалося простежити основні тенденції та закономірності розвитку тогочасної газетної періодики як історичного джерела, висвітлити малодосліджені факти та події періоду Української революції, пов'язані з боротьбою за становлення і розвиток національної пам'яткоохоронної сфери. Цей аспект праці є, по суті, відкривавчим: уперше пам'яткоохоронний рух так всебічно показано через призму «злободенної» і різномірної преси, що дає відчуття повноти і достовірності, змогу простежити конкретику й динаміку розвитку українського пам'яткознавства.

Зокрема, переконливо доводиться, що скоординовані дії пам'яткознавців за доби Української гетьманської держави забезпечили розв'язання багатьох проблем охорони і збереження національної історико-культурної спадщини українського народу.

Аргументованим є висновок автора, що характерною рисою тогочасної преси є широкомасштабна публікація матеріалів, які відображали думки, настрої різних прошарків і груп населення з кожного питання охорони пам'яток історії і культури.

У третьому розділі монографії відзначається, що українська періодика 1920-х рр. дає змогу побачити панораму становлення радянського пам'яткоохоронного руху в Україні, до якого широко були залучені республіканські пам'яткоохоронні органи, музеї, наукові установи Всеукраїнської академії наук, члени громадських пам'яткоохоронних та краснавчих осередків, наукових товариств, які прагнули планомірно організувати догляд за пам'ятками історії та культури в Україні.

Автор також простежує тенденцію трансформації тогочасної більшовицької газетної періодики, яка брала активну участь у пропаганді заходів радянської влади щодо вилучення на початку 1920-х рр. культурних цінностей культового призначення під приводом боротьби з голодом, у проведенні богоборчої кампанії, репресій проти духовенства та вірян.

Проблемі політизації пам'яткоохоронної політики в Україні присвячено заключний розділ книги, в якому на підставі значного документального матеріалу газет 1930-х — початку 1940-х рр. простежується процес перебудови діяльності пам'яткоохоронних установ на принципах марксизму-ленінізму, закриття і знищення культових споруд, вилучення із монастирів і храмів історико-мистецьких цінностей, здійснення масових політичних репресій проти пам'яткознавців і мистецтвознавців, патріотів України.

З цього погляду по-іншому, ніж у дослідженнях попередників автора, постає більшовицька періодика, хоча дослідник цілком об'єктивно аналізує її діяльність і, відзначаючи суттєве звуження сфери вільного слова, зовсім не ігнорує її зусиль щодо висвітлення і пропаганди процесу творення нової «пролетарської» культури.

Важливими додатками до тексту є вміщений у виданні список газет України 1917–1941 рр., підданий контент-аналізу, та іменний покажчик.

Монографія Г. Я. Рудого, поза сумнівом, не тільки знайде свого читача серед науковців, а й викличе зацікавлення у багатьох шанувальників історико-культурної спадщини України.

Мирослав Романюк